

Piotr Zawada

Centralny Okręg Przemysłowy : aspekty socjalne jego funkcjonowania dla ziemi leżajskiej

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 15/2, 197-204

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR ZAWADA

CENTRALNY OKRĘG PRZEMYSŁOWY – ASPEKTY SOCJALNE JEGO FUNKCJONOWANIA DLA ZIEMI LEŻAJSKIEJ

Centralny Okręg Przemysłowy to pojęcie które w historii polskiej państwowości nabrało szczególnego wyrazu. C.O.P. kryje w sobie dwa znaczenia: po pierwsze w sensie geograficznym oznacza obszar w trójkącie Warszawa-Kraków- Lwów, obszar wzmoczonych inwestycji służących obronności kraju, po drugie w sensie ekonomicznym oznacza teren, na którym zamierzano dokonać zmiany anachronicznej struktury gospodarki Polski końca lat 20- tych, w kierunku bardziej wydajnych, opartych na nowoczesnych technologiach wzorowanych na gospodarkach państw skandynawskich¹.

Centralny Okręg Przemysłowy wchodził w skład tzw. trójkąta bezpieczeństwa, koncepcja ta została wysunięta w 1928 roku, ale z powodu sprzeciwu marszałka Józefa Piłsudskiego nie doczekała się realizacji². Opierała się ona na wydzieleniu obszarów leśnych, położonych daleko od granic na zachodzie i wschodzie, z odpowiednio rozwiniętą strukturą logistyczną. Twórcą planu Centralnego Okręgu Przemysłowego był ówczesny minister skarbu Eugeniusz Kwiatkowski, który w 1935 roku powołał biuro planowania podlegające właśnie ministrowi skarbu, którego zadaniem była koordynacja planów i programów budowy poszczególnych obszarów składowych okręgu³. Najważniejszymi

¹ E. Kwiatkowski, *Polityka Inwestycyjna Polski*. „Polska Gospodarcza”. r. 1939, z. 9, s. 373.

² Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej. Dzieje Narodu i Państwa Polskiego*. Warszawa 1991, s.57. Autorzy ponadto ujawniają listę osób, którym przypisuje się autorstwo planów Centralnego Okręgu Przemysłowego, są to: premier Eugeniusz Kwiatkowski, doc. UW. Władysław Kozieradzki i gen. Mieczysław Maciejowski, szef departamentu uzbrojenia Ministerstwa Spraw Wojskowych.

³ Osoba tego wybitnego działacza została doceniona i – miejmy nadzieje – odpowiednio nagłośniona w III Rzeczypospolitej, gdy jego dokonania postanowiono zaprezentować jako wzór do naśladowania. Nie tylko jako przykład sprawnego zarządzania gospodarczego i dowód głębokiego, gospodarczego wizjonerstwa. Również jako przykład nader obecnie pożądanej postawy obywatelskiej” tak o E. Kwiatkowskim wypowiedział się G. Strauchold w Przeglądzie Uniwersyteckim, nr. 1 z 2003, http://pu.uni.wroc.pl/rok_2003/numer1. W sprawie postawy twórcy C.O.P. wypowiedział się również w podobnym tonie Prezydent RP. Pan Lech Kaczyński na stronie <http://WWW.przydent.pl> z 11.12.2006

czynnikami, które wzięto pod uwagę decydując się na poszczególne lokalizacje zakładów były względy natury militarnej, demograficznej, komunikacyjnej, energetycznej i zaopatrzenia surowcowego, który pochłoniął ponad 40% wydatków budżetu brutto⁴. Za datę powstanie Centralnego Okręgu Przemysłowego przyjęto dzień 01.07.1936, jednak obszar ostatecznie zdefiniowano w kwietniu 1938 roku, w ustawie o ulgach inwestycyjnych, art.3, rozdział 1⁵.

Centralny Okręg Przemysłowy obejmował następując powiaty:

1. kozienicki, radomski, opoczyński, konecki, iłżecki, kielecki, opatowski, jędrzejowski, pińczowski, stopnicki i sandomierski w woj. kieleckim,
2. brzeski, dąbrowski, mielecki, tarnowski, dębicki, jasielski, gorlicki i nowosądecki w woj. Krakowskim,
3. włodawski, lubartowski, puławski, lubelski, chełmski, krasnostawski, janowski, biłgorajski, hrubieszowski i tomaszowski w woj. Lubelskim,
4. lubaczowski, jarosławski, przeworski, łańcucki, przemyski, dobromilski, brzozowski, sanocki, leski, niski, tarnobrzesci, kolbuszowski, rzeszowski i krośnieński w woj. Lwowskim,
5. oraz powiaty miejskie Radom i Kielce.

Obszar Centralnego Okręgu Przemysłowego rozpościł się na obszarze 59 951 km co odpowiadało 1/6 obszaru Polski. C.O.P. został podzielony na trzy regiony:

1. kielecki A-14 188 km- zwany surowcowym,
2. lubelski B- 15 452 km zwany aprowizacyjnym,
3. sandomierski C- 30 311 km zwany przetwórczym⁶.

Na terenie trzech regionów C.O.P'u zamieszkiwało 5 665 400 osób, zaludnienie wynosiło średnio 95 osób na km dla porównania wskaźnik zaludnienia dla całej Polski wynosił 86 osób⁷. Do dziś ścierają się trzy teorie dotyczące celu powstania C.O.P. Pierwsza teoria mówi, że C.O.P. był przedsięwzięciem o charakterze regionalnym (terytorialnie obszar okręgu leży w widłach Wisły i Sanu). Zadaniem jego było powołanie nowego ośrodka przemysłowego, który pozytywnie wpływałby na transformację struktury gospodarki wybranego fragmentu Polski. Druga teoria kładzie nacisk na czynnik pobudzenia koniunktury gospodarczej kraju po kryzysie gospodarczym. Trzecia teoria koncentruje się na aspekcie obronnym, poprzez budowę szeregu zakładów przemysłu ciężykiego i zbrojeniowego na obszarze maksymalnie oddalonym od niebezpiecznych granic na wschodzie i zachodzie (przed 1936 rokiem prawie 1' polskiego prze-

⁴ M. M. D r o z d o w s k i, *Eugeniusz Kwiatkowski. Twórca zbrojeniówki w Polska Zbrojna* z 11.12.2006, <http://WWW.polska-zbrojna.pl>

⁵ Dziennik Ustaw RP. nr.26 poz.224 z dnia 9 kwietnia 1938 roku, O ulgach inwestycyjnych, ustawa została uchylona przez Sejm RP. 13 czerwca 1947 roku.

⁶ B. K a c z m a r, *Rzeszów Miastem C.O.P.* Rzeszów 2001, s. 12.

⁷ Dane zaczerpnięte ze strony http://pl.wikipedia.org/Wiki/Centralny_Okręg_Przemysłowy z 11.12.2006.

mysłu i rzemiosła znajdowało się na obszarach nie dalej niż 150 km. od granicy z III Rzeszą). C.O.P. był fragmentem ogromnego dzieła logistycznego mającego na celu długofalowe działania sięgające 1954 roku – totalnej przebudowy anachronicznej struktury gospodarki Polski w kierunku przebudowy gospodarki kraju rolniczego w przemysłowo-rolniczy. Projekt C.O.P. był udaną próbą rekonstrukcji gospodarczej Polski, celem której miało być zwiększenie szans na odparcie zagrożenia samodzielnie i we współpracy z sojusznikami⁸.

Doskonale zorganizowany pod względem obronnym, C.O.P. dysponował ponadto atutem ogromnego zaplecza personalnego i względnej niezależności energetycznej (oprócz węgla kamiennego planowano korzystać z energii źródeł odnawialnych, zamiennie gazu ziemnego i ropy naftowej)⁹. Ponadto lokalizacja C.O.P. na terenach posiadających niespotykane przeludnienie agrarne umożliwiał wykorzystanie nadmiaru siły roboczej, a rozwój i uprzemysłowienie regionu niwelował różnice cywilizacyjne pomiędzy zaniedbanymi gospodarczo regionami Polski¹⁰. Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym lokalizacji C.O.P. w widłach Wisły i Sanu był czynnik ekonomiczny, ceny działek budowlanych i inwestycyjnych były znacząco niskie co poprawiało ekonomikę przedsięwzięć już na starcie inwestycji.

Polska okresu II Rzeczypospolitej to dwie części o wspólnych granicach, obszary A i B. Obszar A – zachodnia część kraju skupiająca 73% przemysłu i jej przeciwległy biegun, prawie całkowicie pozbawiony przemysłu i zaniedbany logistycznie, reprezentujący odmienny, o wiele niższy poziom życia mieszkańców. Lokalizacja C.O.P. w widłach Wisły i Sanu, okazała się doskonałym wyborem, realizacja poszczególnych etapów we współpracy kapitału publicznego i prywatnego w sposób zdecydowany zaktywizowała miejscową ludność, która po raz pierwszy w najnowszej historii Polski otrzymała szansę zmniejszenia dystansu cywilizacyjnego do Polski A. Dodatkowym zadaniem stawianym budowniczym C.O.P. było przygotowanie przedpola dla dalszego powiększania promienia przemysłowego oddziaływania regionu na gospodarkę kraju. Twórcom poszczególnych planów inwestycyjnych chodziło o maksymalne zaktywizowanie terenów wschodniej Małopolski, Wołynia i Podlasia, które w ich założeniach mogłyby zostać wciągnięte w orbitę aktywności gospodarczej Polski. Sukces C.O.P. wspaniałej pionierskiej wizji nowej Polski nie miałby miejsca gdyby nie zastosowanie na etapie planowania i wykonania poszczególnych inwestycji – zasady koncentrowania dyspozycji inwestycyjnych, która wymogła skupienie całości spraw w jednych rękach, w rękach rządu, który realizował długofalowe cele ofensywnej polityki gospodarczej państwa¹¹.

Realizacja wizji C.O.P. wiązała się z:

⁸ K. K o z ł o w s k i, *Problemy gospodarcze Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1989, s. 337.

⁹ W. S a m e c k i, *Ekonomia. Centralny okręg Przemysłowy 1936-1939*. Wrocław 1998, s. 292.

¹⁰ K. K o z ł o w s k i, *Problemy gospodarcze Drugiej Rzeczypospolitej*, s. 334.

¹¹ Z. L a n d a u, J. T o m a s z e w s k i, *Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej*, s.57.

1. Likwidacją w połowie lat trzydziestych deficytu budżetowego i utrzymania jego równowagi. Oznaczało to, że fundusze kierowane na realizację zadań C.O.P. musiały pochodzić z budżetu państwa, którego pozycja była na tyle silna, że pozwalała w pierwszej kolejności realizować projekty produktywne, podnoszące poziom industrializacji kraju.

2. Ustabilizowaniem kursu walutowego i ochrony kapitalizacji wewnętrznej, która skutecznie blokowała niekontrolowany import towarów i usług po uruchomieniu rządowych programów inwestycyjnych (tzw. reglamentacja dewizowa).

3. Szybkim i skutecznym powstrzymaniem procesu kurczenia się konsumpcji wewnętrznej i podtrzymaniu trendu powrotu rentowności w działalności gospodarczej, po raz pierwszy zaobserwowanej w 1934 roku. Dodatkowym stimulatorem poprawy chłonności rynku był skutecznie zrealizowany projekt konwersji długów, który to łagodził skutki kryzysu rolnego w Polsce. Kolejnym impulsem stymulującym podjęcie działań planistycznych była tzw. pożyczka francuska z 1936 roku, udzielona na rozbudowę przemysłu zbrojeniowego Polski¹². W dniu 05.02.1937 roku, rząd polski zdecydował się przedstawić na forum Komisji Budżetowej Sejmu projekt zatytułowany „Plan Centralnego Okręgu Przemysłowego”, jako inwestycji publicznej skupionej w jednym rządowym centrum planowanych inwestycji realizowanych z inicjatywy ministerstwa skarbu, funduszy i innych organizacji publicznych i prywatnych. Rządowy program inwestycyjny dawał wyraz w swoich założeniach wyraźną wskazówkę geograficzną, a mianowicie wyznaczono okręg sandomierski jako najlepszą lokalizację spełniającą oczekiwania projektantów, które miało stać się w niedalekiej przyszłości najważniejszym ogniwem C.O.P. Wpisując tym samym „ziemię leżajską” w historię Polski. Przy planowaniu C.O.P. zakładano zrealizowanie dwóch zasadniczych celów strategicznych:

1. Wybudowanie szeregu nowoczesnych fabryk w centrum kraju z dala od niestabilnych granic - cel główny wzmocnienie potencjału obronnego Polski. Był to postulat dominujący, podporządkowane mu były wszelkie działania logistyczne, tak aby całość stanowiła spójną ideę przebudowy i modernizacji polskiego przemysłu, w tym przemysłu obronnego.

2. Zagospodarowanie przemysłowe obszarów okręgu sandomierskiego, szczególnie zaniedbanego w porównaniu do innych regionów Polski, spętowanie dalszej migracji przemysłu rodzimego w kierunku wschodnim i południowym, miał to być impuls do zapoczątkowania działań zmierzających do zniwelowania różnic cywilizacyjnych w kraju¹³. Oba te najważniejsze postu-

¹² „Efektem tych wysiłków (działania rządu RP) było uzyskanie w marcu 1936 roku we Francji pożyczki gotówkowej i materialnej na łączną kwotę 2.250 mln. franków. Większa część tej pożyczki miała być przeznaczona na zakup francuskiego uzbrojenia, pozostała część na inwestycje zbrojeniowe w Polsce”. B. K a c z m a r, *Rzeszów Miastem C.O.P.*, s.8.

¹³ Z. L a n d a u, J. T o m a s z e w s k i, *Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej*, s.57

laty C.O.P. były wyrazem bardzo dynamicznego przejścia z fazy bierności, która w okresie kryzysu doprowadziła gospodarkę Polski do stanu skrajnego wyczerpania, do fazy planowej aktywnej gospodarki poprzez podniesienie potencjału przemysłowego, poprawę ustroju rolnego, zwiększenie wewnętrznego obrotu gospodarczego i dochodu społecznego, wraz z trwałym zmniejszeniem poziomu bezrobocia, zwłaszcza na obszarach z przeludnieniem agrarnym¹⁴.

Plany C.O.P. obejmowały przy realizacji poszczególnych zadań pełną współpracę kapitału publicznego i prywatnego. Inwestycje rządowe realizowane ze środków budżetowych miały zapewnić zabezpieczenie logistyczne inwestycji, wskazywać kierunki inwestowania kapitałowi prywatnemu i wyznaczać pożądane lokalizacje przyszłych inwestycji¹⁵. Kapitał prywatny w planie C.O.P. miał za zadanie pełną współpracę z jednostkami rządowymi i udział w przedsięwzięciach rokujących zwrot zaangażowanego kapitału. 09.04.1938 roku uchwalono ustawę wprowadzającą ulgi podatkowe dla inwestorów zamierzających inwestować w ramach planu C.O.P., stanowiło to doskonałe narzędzie zachęcające kapitał prywatny do współdziałania w realizacji inwestycji gospodarczych¹⁶. Ulgi podatkowe uzyskiwali ci podatnicy (osoby prawne lub fizyczne), którzy podjęli decyzje o inwestowaniu na obszarach wschodniej Polski i w granicach Gdyni. W ten sposób ustawodawca mobilizował inwestorów do rozpoczęcia działalności gospodarczej na wskazanych terenach¹⁷. Dodatkowym stymulatorem do zakładania nowych firm było zwolnienie podatkowe od nieruchomości przez okres 15 lat, powodujące spadek realnych kosztów wytwarzania.

W związku z tym Biuro Planowania przy Gabinetnie Ministra Skarbu planowało skierować inwestycje prywatne w następujące kierunki:

1. Przemysł metalowy, wzdłuż pasa Końskie-Skarżysko-Wierzbnik-Ostrowiec-Mielec-Baranów Sandomierski-Tarnobrzeg-Nisko
2. Metalowy przemysł przetwórczy, j/w wraz z centrami indywidualnymi w Kielcach, Radomiu, Koziennicach, Puławach, Włodowie, Zamościu, Rzeszowie, Tarnowie i Sandomierzu.
3. Metalowy przemysł precyzyjny, Sandomierz i Lublin.
4. Przemysł mineralny, okolice Kielc, Chmielnika, Buska, Annapola, Kazimierza nad Wisłą, Oparowa i innych miejsc dysponujących zasobami naturalnymi.
5. Przemysł drzewny: w powiatach koneckim, opoczyńskim, kieleckim, iłżańskim oraz w trójkącie Wisła- San- Tczew.
6. Przemysł papierniczy: rejon Zaklikowa oraz Tarnowa.

¹⁴ B. K a c z m a r, *Rzeszów miastem C.O.P.*, s. 14.

¹⁵ I. K o s t r o w i c k a, Z. L a n d a u, J. T o m a s z e w s k i, *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*. Warszawa 1984, s. 355.

¹⁶ Dziennik Ustaw RP 1938, nr.26 poz.224.

¹⁷ W. S a m e c k i, *Ekonomia. Centralny okręg Przemysłowy 1936-1939*. Wrocław 1998, s. 345.

7. Przemysł włókienniczy: południowe powiaty regionów B i C.
8. Przemysł chemiczny: powiaty zalesione, północne powiaty regionu A.
9. Przemysł skórzaný: tereny regionu B i C.
10. Przemysł spożywczy: tereny regionu B i C¹⁸.

Z analizy danych dotyczących wydatków publicznych na inwestycje związane z realizacją planu C.O.P. wynika, że planowano wydatkować na ten cel następujące kwoty: 1936-1940-1.800 mln. zł., podczas ponownej analizy postanowiono w 1937 roku podnieść kwotę przeznaczoną na inwestycje do wysokości 2.400 mln. zł. Zaznaczyć należy, że plan wydatków z powodu ogromnego tempa prac i doskonałej koordynacji działań został wykonany do marca 1939 roku¹⁹.

Przyjmując wydatki inwestycyjne z lat 1935/36 za 100, dynamika wydatków wynosiła 1936/37- 109,5, 1937/38- 177,7, 1938/39- 209,5²⁰. Rozmiary inwestycji prywatnych wskazują na duże zaangażowanie tego kapitału w realizację zadań rokujących szybką stopę zwrotu poniesionych nakładów. W sumie wydatkowano w okresie od 1936 do 1939 roku 2 357 mln. zł., kwotę bez mała dorównującą, tej wydatkowanej z funduszy publicznych. Przyjmując wydatki inwestycyjne kapitału prywatnego z roku 1936 za 100, to dynamika inwestycji w kolejnych latach wyglądała następująco: 1937-137, 1938-159, 1939- 187,5²¹.

Rezultaty związane z wdrożeniem planów C.O.P.

Dzięki działalności Eugeniusza Kwiatkowskiego, który realizował śmiałe zamierzenia ekonomiczne, skupiając wokół swojej osoby znakomite grono entuzjastów szybkiego transferu polskiej gospodarki z epoki stagnacji do okresu dynamicznego, zrealizowano założenia doskonale przygotowanego planu gospodarczego. Już w 1936 roku zaobserwowano pierwsze oznaki ożywienia gospodarczego. Dowodem pozytywnych zmian odczuwalnych w polskiej gospodarce w latach 1936-1939 było narastanie kapitału wytwórczego kraju i wzrost poziomu zatrudnienia²². Dzięki spełnieniu tych 2-ch warunków zaobserwowano doskonale znane zjawiska społeczno-ekonomiczne a mianowicie: wzrost wydajności pracy, wzrost poziomu zawansowania technicznego wyrobów, wzrost kwalifikacji zawodowych pracowników i zachowanie proporcji pomiędzy globalnym popytem a podażą, produkcją a konsumpcją i kapitalizacją rzeczową a finansową²³. Dodatkowo udało się zrealizować jeszcze jeden

¹⁸ W. S a m e c k i, *Ekonomia...*, s. 270.

¹⁹ Dane liczbowe pochodzą ze strony http://pl.wikipedia.org/wiki/Centralny_Okręg_Przemysłowy z 11.12.2006

²⁰ W. S a m e c k i, *Ekonomia...*, s.346.

²¹ T a m ż e, s.374.

²² K. K o z ł o w s k i, *Problemy gospodarcze Drugiej Rzeczypospolitej*, s. 338.

²³ T a m ż e, s. 357.

ważny cel, o ile nie najważniejszy, polegający na poprawie sytuacji w przemyśle i rolnictwie. Realizując plan C.O.P. Polska wkroczyła na ścieżkę poprawy sytuacji gospodarczej kraju i korzystnych przeobrażeń strukturalnych. Dowodem rozpoczynającego się ożywienia gospodarczego w latach 1936-1939, był fakt, że recesja w 1938 roku w większości gospodarek światowych w Polsce pozostała niezauważona²⁴.

W latach 1936-1937 po raz pierwszy od 1928 roku pojawiły się wskaźniki ekonomiczne w takich fragmentach życia gospodarczego kraju jak: wzmocnienie źródeł dochodu społecznego, podnoszenie poziomu życiowego szerokich rzesz ludności, poprawa sytuacji budżetowej i wzrost produkcji przemysłowej. Tylko ten ostatni wskaźnik osiągnął imponujący poziom 52,7% wzrostu produkcji przemysłowej w roku 1939 w porównaniu do roku 1935. Przyjmując wskaźnik wielkości produkcji przemysłowej z 1935 roku za 100, osiągnięto następujące rezultaty: 1936-110, 1937-130,6, 1938-140, 1939 (okres 5 miesięcy)-152,7²⁵.

Cechą charakterystyczną realizacji C.O.P. było utrzymanie proporcji pomiędzy poziomem wzrostu gospodarczego, w tym wzrostu produkcji przemysłowej a poziomem konsumpcji, wiązało się to z maksymalnie szybkim wzrostem produkcji umożliwiającej wzrost potencjału obronnego kraju, ze zrównoważonym podnoszeniem stopy życiowej obywateli. Już na początku realizacji planu, bo w 1937 roku poziom produkcji przemysłowej był wyższy od dotychczas notowanego najlepszego dla polskiej gospodarki roku 1928, oznacza to, że bardzo szybko pozytywną odpowiedź rynku na zachodzące zmiany związane z C.O.P. Przyjmując za podstawę rok 1928 i oznaczając go wartością 100, kolejne lata przyjmowały następujące wartości: 1936- 94,3, 1937- 111, 1938- 119, 1939 za 6 miesięcy -129,8²⁶. Wszystkie gałęzie przemysłu odnotowały wzrost w porównaniu do poziomu bazowego z roku 1928 i tak np. przemysł chemiczny o 32%, a rekordzistą okazał się przemysł elektrotechniczny 208,8%²⁷.

W 1938 roku zanotowano na świecie ponowne zjawisko recesji gospodarczej, natomiast w Polsce dzięki śmiałej polityce gospodarczej rządu, zdeterminowanego w realizacji polityki industrializacji kraju, zjawisko to praktycznie nie zostało zauważone²⁸. Polskie przedsiębiorstwa lawinowo zaczęły wykazywać ponowny wzrost poziomu rentowności, w większości przypadków odnotowały nie ze względu na wzrost cen wyrobów, ale zwiększeniu poziomu produkcji, przy ciągłym rosnących potrzebach rynku. Wyniki uzyskiwane przez gospodarke natychmiast znalazły odzwierciedlenie w raportach do izb skarbowych, które

²⁴ Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej*, s. 64.

²⁵ K. Kozłowski, *Problemy gospodarcze Drugiej Rzeczypospolitej*, s.388.

²⁶ W. Samecki, *Ekonomia...*, s.390.

²⁷ Tamże, s. 390.

²⁸ Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej*, s. 357.

w latach 1936-1939 odnotowały zwiększone zyski netto na działalności polskich podmiotów gospodarczych o ok.40%²⁹.

W wymiarze społecznym realizacja planu C.O.P. miała na celu zmniejszenie bezrobocia i wchłonięcie mas ludzi z obszarów, na których występowało przeludnienie agrarne do grona osób żyjących z pracy zarobkowej. Celem długofalowym było, podniesienie poziomu wykształcenia w tym ogólnotechnicznego, znacząco zwiększając atrakcyjność lokowania przyszłych inwestycji³⁰. Przyjmując za punkt wyjścia sytuację zatrudnieniową przedsiębiorstw w roku 1935, w wyniku uruchomienia programu C.O.P. odnotowano wzrost zatrudnienia o ok. 107 tys. osób³¹. W sumie tylko dzięki rozpoczęciu działań w ramach C.O.P. w segmencie przedsiębiorstw wielkich i średnich pracę znalazło 188,1 tys. osób.

Oznacza to, że w porównaniu do roku 1928 (zatrudnienie ok. 800 tys. osób) w ciągu trzech lat (1936-1939) odnotowano wzrost zatrudnienia o 23,5%, co było dużym osiągnięciem w społecznym wymiarze. Gwałtowny rozwój inwestycji zwłaszcza w latach 1937-1939 powodował ciągły spadek liczby osób pozostających bez pracy³². Ponadto od połowy 1939 roku były uruchamiane zakłady przemysłowe, budowane począwszy od 1937 roku. Nowe fabryki rozpoczynając działalność produkcyjną niwelowały skutki przyrostu naturalnego i przeludnienia agrarnego dla rynku pracy. Losy „ziemi leżajskiej”, obszarów objętych zjawiskiem przeludnienia agrarnego są przykładem pozytywnego wpływu realizacji planów Centralnego Okręgu Przemysłowego na zwiększenie możliwości zaopatrzenia polskiego przemysłu obronnego i zmniejszenia poziomu bezrobocia w Drugiej Rzeczypospolitej końca lat trzydziestych ubiegłego stulecia.

The Central Industrial District – social aspects of its functioning for the Leżajsk District

Summary

The Central Industrial District stands for a notion that gained exceptional value in the history of Polish statehood. The C.I. P. embodies two meanings: firstly geographically it denotes a triangle shaped district Warsaw-Cracov-Lviv, the district of numerous investments made for the sake of the country's defensive capability; secondly in the economic sense it denotes a district attempted to be a subject of anachronic changes in the structure of Polish economy in the late twenties directed at being more effective and based on modern technologies patterned on Scandinavian countries' economy.

²⁹ Tamże, s. 395.

³⁰ I. Kostrowicka, Z. Landau, J. Tomaszewski, *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, s. 354.

³¹ Z. Landau, J. Tomaszewski, *Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej*, s. 59.

³² I. Kostrowicka, Z. Landau, J. Tomaszewski, *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, s. 355.